

Jari Sedergren

Herkkuja historioitsijoille: Suomen elokuva-arkiston kesäsarja 2003

Suomen elokuva-arkistolla on jälleen tarjolla monia elokuvia, joiden ohittaminen olisi historian ystävälle virhe. Tässä artikkelissa esitellään joitakin keskeisiä historiallisesti kiinnostavia elokuvia ja elokuvasarjojen teemoja. Elokuvia esitetään Helsingissä vastikään uusitussa elokuvateatteri Orionissa (Eerikinkatu 15). Elokuvarkisto on myös halpaa hupia: puolen vuoden kantakortin hinta on 4 €, ja jokaisen esityksen 3,5 €. Alkuun pääsee siis yhtä tavallista elokuvaa halvemmalla, ja sen jälkeen voi helposti piffata mukaan kaverikin.

Kahdenkymmenen vuoden ajan Tampereen lyhytelokuvajuhlilla on esitetty erikoisnäytännöissä arkistojen aarteita. Tänä vuonna Lauri Tykkyläinen ja Raimo Silius ovat koonneet keskenään erilaisia kokoelmia: ensinnäkin **sisällissotaa kuvaavia elokuvia** kolmesta maasta. Toiseksi paketti muodostuu **Miss Suomi -kilpailujen 70-vuotisesta tarinasta (II OSA)**. Kolmantena **Finlandia-katsauksen 60-vuotisjuhla** antaa aiheen historiallisesti arvokkaaseen ohjelmaan, jossa uutiskatsaukset antavat mahdollisuuden kurkistaa menneisyyden tapoihin kuvata ajankohtaista maailmaa.

Teeman elokuvat ja esityspäivät:

ARKISTON AARTEITA I: SUOMEN KOHTALONVUOSI 1918
7.5.

ARKISTON AARTEITA II: MISSIT SELLULOIDILLA 1 28.5.

ARKISTON AARTEITA III: MISSIT SELLULOIDILLA 2 18.6.

ARKISTON AARTEITA IV: FINLANDIA-KATSAUKSET 60 V
13.8.

FIAF-juhlat

Kansainvälinen elokuva-arkistojen liitto (Fédération Internationale des Archives du Film) kokoontuu 5.-7.6.2003 ensimmäistä kertaa koko 55-vuotisen historiansa aikana Helsingissä. Juhlan kunniaksi elokuva-arkisto on koonnut kulttuurivaihtokokoelmastamme kimpun suomalaisia, maailmalla menestyviä klassikoita, jotka esitetään englantilaisin tai ranskalaisin tekstein,

mikä tarkoittaa loistavaa mahdollisuutta esitellä suomalaisia elokuvaklassikoita niille ystäville, jotka eivät vielä suomen kieltä hallitse. Joukossa on muutamia suomalaisen lyhytelokuvakokoelman suurimpia aarteita.

Suomen elokuva-arkisto saa käyttää pelastamismäärärahojaan lähtökohtaisesti vain kotimaiseen elokuvaan. Viime aikoina on kuitenkin poikkeuksellisesti otettu käsiteltäviksi myös Suomen kaikkein vanhimpia ulkomaisia elokuva-aarteita. Juha Kindberg on yhdessä Raija Pyykön, Pekka Nevalan ja Juan Vrijnsin kanssa pelastanut vuosina 1999–2002 kiehtovan kokoelman varhaisia elokuvia, jotka ovat erittäin harvinaisia tai ainutlaatuisia. Ohjelmassa esitetään mm. yksi arkiston erikoisimmista harvinaisuuksista, vuodelta 1898 peräisin oleva episodikooste *Jeesuksen elämä ja teot (Passion Play)*.

FIAF 2003 (5.-7.6.)

-päivien elokuvat ja esityspäivät:

ELÄVIÄ KUVIA (Lebende Bilder) 6.6.

FINLAND 7.6.

FINLANDIA-KATSAUS 700 5.6.

IHMISET SUVIYÖSSÄ (People In the Summer Night) 6.6.

JUHA (Juha) 5.6.

JULKISET VARJOT (Public Shadows) 6.6.

JÄNIKSEN VUOSI (The Year of the Hare) 7.6.

KAMERAT PYÖRIVÄT (Cameras Roll) 5.6.

KAUPUNKI (The City) 6.6.

KITKA (Friction) 5.6.

KOMISARIO PALMUN EREHDYS (Le Mystère Rygseck) 6.6.

KOSKENLASKIJAN MORSIAN (The Rapid-Shooter's Bride) 7.6.

KULKURIN VALSSI (La Valse du vagabond) 6.6.

LAULU TULIPUNAISESTA KUKASTA (The Song of the Scarlet Flower) 5.6.

LOLA MONTÈS 7.6.

POROJEN PARISSA (With the Reindeer) 6.6.

SININEN VIIKKO (Blue Week) 6.6.

TREASURES OF EARLY CINEMA FROM THE FINNISH FILM ARCHIVE (PRE -1914) I 5.6.

TREASURES OF EARLY CINEMA FROM THE FINNISH FILM ARCHIVE (PRE -1914) II 7.6.

TÄÄLLÄ ALKAA SEIKKAILU (Ici commence l'aventure) 5.6.

VALKOINEN PEURA (The White Reindeer) 6.6.

VUOSI 1952 (L'Année 1952) 7.6.

Neuvostoklassikoita

Elokuva-arkisto jatkaa 8.5. alkaen peräti kymmenellä elokuvalla tutkimusmatkaa neuvostoelokuvan varhaisvuosiin. Mukana on niin tunnettuja klassikoita kuin harvinaisempiakin kokemuksia. Näitä tilaisuuksia nähdä klassikoita kannattaa käyttää hyväkseen, sillä tilaisuus ei välttämättä toistu kovin usein.

Isä Sergius (1917–1918) on Jakov Protazanovin jo tsaarinvallan aikana valmistunut elokuva, joka kiellettiin aluksi tsaaria koskettavan aiheensa vuoksi. Protazanov matkasi itse ulkomaille päätyen Pariisiin. Esityslupa heltisi bolshevikkien vallankaappauksen jälkeen: itse asiassa siitä tuli bolshevikkiajan ensimmäinen näytelmäelokuva. Peter Kenezin sanoin elokuva on “Venäjän vallankumousta edeltävän elokuvan kruunu ja yksi maailman hienoimmista mykkäfilmeistä”. Protazanov houkuteltiin palaamaan Venäjälle.

Tolstoin aihetta uskollisesti seuraava elokuva kertoo ruhtinas Kasatskista, joka etsii vapautusta uskonnosta hyläten maallisen tyhjänä ja korruptoituneena. Turhaa teatraalisuutta karttava elokuva kuvaa pyhän miehen kärsimykset, houkutukset ja hengellisen kehityksen sekä edellisistä väistämättä seuraavan ristiriidan viranomaisien kanssa. Herkkä tasapaino uskonnon ja maallisen välillä pysyy, eikä kumpaakaan halvenneta. Stalinin aikana se kiellettiin.

Elokuvasilmä (1924) on Dziga Vertovin (1896–1954) tunnettu dokumentti. Se kuvaa nuoria pioneereja neuvostokylässä niin tuottavassa, sosiaalisessa kuin propagandatyössäkkin. Elokuvan monista kokeiluista erityisesti takaperinajo on jäänyt pysyväksi keinoksi elokuvan historiassa.

Mr. Westin ihmeelliset seikkailut bolshevikkien maassa (1924) on Lev Kuleshovin elokuva, jonka katsotaan usein aloittavan “kulta-ajan” neuvostoelokuvassa. Elokuvan mielenkiintoa lisää näyttelijäkaarti, johon kuuluu kaksi tunnettua ohjaajaa, Boris Barnet ja Vsevolod Pudovkin. Western-parodia kuvaa rikkaan läntisen liikemiehen matkaa Neuvostoliitossa. Tarkoituksena oli pilkata läntisiä käsityksiä Neuvostoliitosta. Liikemiehen sieppaus oli kuitenkin aihe, jonka myötä satiirista tulee kaksiteräinen ja se silpaisee niin länttä kuin itää.

Lain mukaan (1926) on Kuleshovin ohjaustyö, joka pohjaa Jack Londonin tarinaan kultaryntäyksestä. Elokuvan pysyväksi ansioksi voi laskea maailmanlaajuisestikin katsoen harvinaisen osuva psykologisten henkilöhahmojen käsittely. Yhtenä montaaasin kehittäjänä Kuleshov joutui tulilinjalle formalistina, ja elokuva kiellettiin Stalinin ajaksi.

Jakov Protazanov tunnetaan varsinkin maaseutuelokuvistaan. *Räättäli Torzhokista* (1925) on sympaattinen tarina räättälistä, jolle käy mäihä arpajaisissa. Sympaattisella otteella kuvattu kertomus liikkuu maaseudun arjessa ja varoittelee maalaisia ryhtymästä kauppoihin ketkumaisten kaupunkilaisten kanssa. Moraaliset painotukset ovat kaikkien nähtävissä.

Valkoinen kotka (1928) on sekin sujuvaksi tarinan kertojaksi ja kuljettajaksi tunnetun Protazanovin

ohjaama. Siitä tuli ideologisen kritiikin kohde elokuva-
alaa marxilais-leniniläistettäessä. Esimerkiksi nousi
kohtaus, joka kuvaa aseettomia työläisiä ammuttanutta
kuvernööriä. Panna vain vahvistui vuoden 1936
vuosikieltolistalla. Tyypillistä Stalinin ajalle sekkin:
elokuvien kieltolista oli pidempi kuin sallittujen, mukana
olivat useimmat mykän kauden klassikot.

Eshfir Shubin yhtäaikaisesti 1927 valmistuneet elokuvat
Suuri tie, joka on uutis- ja dokumenttifilmejä
hyväksikäyttävä kompilaatioelokuva vallankumouksen
jälkeisestä 10 vuodesta, ja *Romanovien dynastian tuho*,
joka kertoo tsaariperheen tarinan neuvostonäkökulmasta
kierrättämällä tsaarinaikaista uutisfilmimateriaalia, ovat
osoitus elokuvantekijän kyvystä muokata aineistoaan
manipulatiivisesti. Shub huomasi elokuvia tehdessään,
kuinka onnetonta elokuvien säilytys Neuvosto-Venäjällä
oli ja perusti sinne elokuva-arkiston.

Aleksandr Dovzhenko on neuvostoelokuvan suuria
tunnettuja. 1920-luvun lopulla hän valmisti
"vallankumousspektaakkeleita". *Arsenal* (1929) on
elokuva Kiovan lyhyestä mutta verisestä lakosta ja sen
ratkaisusta. Dovzhenko on tyyppitelevä symbolisti, joka
vähät välittää juonen selkeydestä, jatkuvuudesta ja
henkilöhahmojen psykologisesta kehittelystä. Silti
Arsenal on tarina pienestä ihmisestä vallankumouksessa.
Dovzhenkon elokuva oli puoluekritiikissä esimerkki
"tärkeistä elokuvista", joiden ansio oli "formaalisessa
käsittelyssä" ja joista piti oppia "niin kuin me opimme
porvariluokasta". Se oli pahasti sanottu vuonna 1929.

Imperiumin sirpale (1929) on Fridrih Ermlerin elokuva
miehestä, joka menettää tajuntansa ensimmäisen
maailmansodan aikana ja herää 10 vuotta myöhemmin
neuvostovaltioon, jossa kaikki on niin toisin. Elokuva oli
taannoin varsin suosittu elokuvakerhoissa, mutta viime
aikoina sitä ei liene esitetty lainkaan. Uusimmat
neuvostoelokuvaa käsittelevät kirjat unohtavat tämän
huiman elokuvan kokonaan.

Teeman elokuvat ja esityspäivät:

ARSENAL 19.8., 22.8.

ELOKUVA-SILMÄ (Kino-Glaz) 13.5., 15.5.

IMPERIUMIN SIRPALE (Oblomok imperii) 12.8., 15.8.

ISÄ SERGIUS (Otets Sergi) 8.5., 10.5.

LAIN MUKAAN (Po zakonu) 4.6., 14.6.

MR. WESTIN IHMEELLISET SEIKKAILUT BOLSEVIKKIEN

MAASSA (Neobytshainyje prikljutshenija mistera Westa v
strane bolshevikov) 23.5., 31.5.

PANSSARILAIVA POTEKIN (Bronenosets Potjomkin) 5.8.,
16.8.

ROMANOVIER DYNASTIAN TUHO (Padenije dinastii
Romanovyh) 27.5., 30.5.

RÄÄTÄLI TORZHOKISTA (Zakroishtshik iz Torzhka) 3.6.,
8.6.

SUURI TIE (Veliki put) 29.5., 1.6.
VALKEA KOTKA (Belyi orjol) 17.6., 19.6.

Erikossarjoja ja -esityksiä

Claude Lanzmannin *Shoahissa* (1985)näemme vain kasvoja ja maisemia: kyse on järkyttävän ja torjutun tapahtuman, natsien keskitysleireillä toteutetun juutalaisten tuhon rekonstruoiminen eläväksi kokemukseksi.

Filosofi Claude Lanzmann (s. 1925) on Jean-Paul Sartren ja Simone de Beauvoirin työtoveri. Antti Alasen mukaan hän on lähestynyt elokuvatekoa historianfilosofisesti, "kokemuksen pelastamisen, kadonneen ajan etsinnän, katastrofaalisen tapahtuman valaisemisen kannalta. Hänen kysymyksenasettelunsa on ollut haastava, hänen reflektionsa taso poikkeuksellinen. Vertauskohtana tulee mieleen lähinnä Alain Resnais'n *Yö ja usva*. Tämä elokuvaan ulkopuolelta tullut tekijä oivalsi 12 vuotta kestäneen työnsä kuluessa syvällisesti välineen ominaislaadun: miten kasvoja, avaruutta, aikaa, liikkuvalla kameralla luotavaa psyykkistä tilaa voidaan hahmottaa vaikeiden kokemusten esittämiseksi."

Shoah on ajankohtainen Ilona Reinersin tuoreen väitöskirjan kautta. Lähes kymmentuntinen elokuva esitetään Orionissa viikonloppuna 17.-18.5. Siihen liittyen keskusteluklubi Parasiitissa Kiasmassa järjestetään keskiviikkona 28.5. keskustelutilaisuus aiheesta Filosofia ja holokausti alustajana Tuomas Nevanlinna. Parasiitti on filosofinen keskusteluklubi, jota järjestää Dilemma ry (Helsingin yliopiston filosofian opiskelijat) yhteistyössä Kiasman kanssa.

Richard Wagnerin 200-vuotisjuhlan kunniaksi Suomen Wagner-seura järjestää yhdessä elokuva-arkiston kanssa muullekin pääsylipun lunastaneelle yleisölle avoimen erikoisnäytöksen Luchino Viscontin elokuvasta *Ludwig II* (1972). Baijerin satukuningas oli Wagnerin runsaskätinen suosija. Elokuvassa kuullaan runsaasti Wagnerin musiikkia, ja säveltäjää tulkitsee karismaattisesti Trevor Howard. Esillä on Suomen levityksessä ollut englanninkielinen versio. Elokuvan esittelee Henry Bacon.

Wagner 200 v. (3.-8.6.)
-teeman elokuvat ja esityspäivät:

LUDWIG II (Ludwig) 3.6., 8.6.

Keväällä alkanut *Usko ja epäusko II* saa painokkaan jatkeen 23.-25.5.2003 pidettävien kirkkopäivien yhteydessä. Valikoima kiinnostavia elokuvia valottaa uskonnollista kokemusta kolmen suuren monoteistisen uskontokunnan pappismiesten näkökulmasta.

Teeman elokuvat ja esityspäivät:

ISÄT JA JUMALAT (The Chosen) 20.5., 24.5.
JEESUKSEN ELÄMÄ JA TEOT (Passion Play) 22.5., 23.5.
MIES VAILLA MENNEISYYTTÄ 22.5., 23.5.
TALVEN VALOA (Natt-vardsgästerna) 21.5., 23.5.
ZIR-E NOOR-E MAAH (Under the Moonlight) 22.5., 24.5.

Muista kesän teemoista mainittakoon maailmankuulun elokuvalehden **Sight and Sound Top Ten** -sarja (8.5.-23.8.), joka esitetään lähes täydellisenä. Historiallisesti mielenkiintoisia elokuvia nähdään myös sarjoissa **Ilmojen halki** (6.5.-22.6.) sekä uutta saksalaista elokuvaa esittelevässä **Saksa muurin jälkeen** -sarjassa (10.6.-22.8.)

Kesäsarjan muut teemat:

Bigas Luna (6.-16.5.)
Milos Forman (24.6.-24.8.)
Hongkong Express (7.5.-19.6.)
Kesäyön romanttinen hehku (29.6.-24.8.)
Pöytään ja vuoteeseen (6.-30.5.)
Nonstop (14.8.)
Ranskalainen kesä (6.5.-24.8.)
Valentin Vaala II (14.5.-20.8.)

* * *

Kirjoittaja Jari Sedergren on valtiotieteiden tohtori, joka työskentelee tutkijana Suomen elokuva-arkistossa.

ENNEN JA NYT
Historian tietosanomat